

ПРИПРЕМА ОПЕРАЦИЈЕ ПОДРШКЕ ЦИВИЛНИМ ВЛАСТИМА У СУПРОТСТАВЉАЊУ НЕОРУЖАНИМ ПРЕТЊАМА БЕЗБЕДНОСТИ

Милан Здравковић, Драган М. Јевтић и Александар Д. Думић
Универзитет одбране у Београду, Војна академија

Промењена улога војске у савременим сукобима и нове тенденције у разматрању питања безбедносне и одбрамбене делатности друштва условили су да се значају амбијента у којем се те делатности одвијају посвети знатно већа пажња у односу на све досадашње историјске епохе. Неоружане претње безбедности својим испољавањем могу нанети велику штету друштвеној заједници, па и војно организационом систему који је део безбедносног система друштва. Неоружане претње безбедности се могу испољити из окружења у којем функционише друштвена заједница, па је неопходно проучавати утицај који на неоружане претње безбедности испољавају чиниоци и димензије окружења. Утицај димензија оперативног окружења на неоружане претње безбедности, које из тог окружења делују, добија на актуелности. Системским сагледавањем оперативног окружења омогућава се схватање опште ситуације и стварају неопходни услови за припрему и извођење операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности.

Кључне речи: *операција, оперативно окружење, димензије оперативног окружења, неоружане претње безбедности, подршка цивилним властима*

Увод

Друштвена заједница, на свим нивоима свог организовања, директно је повезана са амбијентом, односно окружењем у којем функционише. Многобројни чиниоци, појединачно или у међусобној интеракцији, испољавају утицај на амбијент у којем се одвија људска делатност. Сложене прилике у којима се одвијају друштвени процеси, комплексност и међусобни однос димензија окружења, уједно представљају и безбедоносни амбијент, који је непредвидив и динамичан.

Честе и бурне промене дешавају се у свим сферама постојања савременог друштва. Природни амбијент је промењен, климатски баланс на земљи је нарушен, а последице деловања природних појава непрестано угрожавају стабилност окружења. Друштвене околности су, крајем 20. века, коренито измењене. У свету је успостављен нови однос према безбедности појединца и друштвене заједнице.

Двадесети век био је век развоја и примене хемијске индустрије у мирнодопске, али и у ратне сврхе. И док се Конвенцијом о забрани развоја, производње, складиштења и употребе хемијског оружја и о његовом уништавању¹ предузимају мере за коначно решење питања хемијског оружја, хемијска индустрија и опасност коју она носи остају и даље као реалност и овог, 21. века.

Сви грађани имају право на заштиту од несрећа и катастрофа проузрокованих елементарним непогодама и другим несрећама и то тако што заштита и спасавање људских живота има предност над свим другим заштитним и спасилачким активностима.

Стратегија националне безбедности Републике Србије² и Стратегија одбране Републике Србије³ дефинисали су, као могуће изазове, ризике и претње, опасности од могућих индустријских несрећа, како у миру тако и у рату.

Ова врста удеса захтева посебне процедуре и поступке приликом отклањања последица, управо због велике токсичности и специфичних карактеристика материја које се користе у нуклеарним и хемијским постројењима.

Утицај оперативног окружења на неоружане претње безбедности, и поред актуелности, није довољно изучаван са војног аспекта, иако на његов значај указују и чињенице да неоружане претње безбедности делују и у миру и у рату и да је одбрана од неоружаних претњи безбедности саставни део стратегија већине савремених држава, укључујући и Републику Србију. Неоружане претње безбедности испољавају се из окружења у којем функционише друштвена заједница, што директно намеће потребу за детаљним проучавањем утицаја који на претњу испољавају чињеници и димензије оперативног окружења.

Природне непогоде, индустријске и друге несреће као неоружане претње безбедности

Природне непогоде, индустријске и друге несреће и епидемије посебно су важна група изазова, ризика и претњи безбедности. Њих могу изазвати виша сила, људски немар, а могу бити и намерно изазване. Имајући у виду непредвидљиве последице оваквих несрећа (потенцијално велике људске жртве и материјалне штете), највећи број земаља у свету планира, припрема и спроводи бројне мере, радње и поступке превентивног деловања, а уколико је до догађаја дошло и мере заштите и спасавања људи и материјалних добара.

¹ Закон о потврђивању Конвенције о забрани развоја, производње, складиштења и употребе хемијског оружја и о његовом уништавању, Савезна Република Југославија, Београд, 2000.

² „Последице елементарних непогода и техничких и технолошких несрећа, као и угрожавање животне средине и здравља грађана услед радиолошке, хемијске и биолошке контаминације, стални су безбедносни ризици за Републику Србију, њено становништво и материјална добра.“, *Стратегија националне безбедности Републике Србије*, Службени гласник РС, Београд, 2009. година, стр. 12.

³ „Елементарне непогоде и хемијске, биолошке, нуклеарне, техничке и технолошке несреће стална су безбедносна претња за Републику Србију, њено становништво, материјална добра и животну средину“, *Стратегија одбране Републике Србије*, Службени гласник РС, Београд, 2009. година, стр. 8.

Елементарне⁴ (природне) непогоде се дешавају, угрожавају, а често и односе много људских живота, уништавају и деградирају животну средину, проузрокују велике материјалне штете и губитке. Ризици од њиховог „наступања“ постојали су одувек и постоје и данас, у свим друштвима и свуда на свету. Могућност предвиђања или спречавања њиховог настанка, односно отклањања или ублажавања последица, послови су којима се државе (њихови органи и тела) озбиљно баве и то доношењем одговарајућих прописа, организовањем органа и служби, ангажовањем и оспособљавањем одговарајућих људи, набавком, одржавањем и употребом одговарајуће опреме и средстава и слично.

Поред елементарних непогода и деловања природних сила, све већа опасност прети од разних акцидената везаних за савремене технологије.⁵ Посебну пажњу изискују индустријске несреће, хемијски и нуклеарни удеси.

Индустријске несреће⁶ су реалност данашњице и, зависно од њиховог обима и размера, органи цивилне власти биће у ситуацији да траже помоћ војске ради санирања последица. Индустријске објекте где се производе и користе различити хемијски производи који садрже опасне материје, а чије је рушење или дехемертизација могућа као последица непредвидивих околности, треба разматрати као додатне изворе опасности за становништво, војску или војне објекте који се налазе у рејону у којем се могу десити овакви догађаји. Опасним материјама сматрају се материје које имају врло токсична, оксидирајућа, експлозивна, екотоксична, самозапалјива, запалјива и друга својства опасна по живот и здравље људи и животну средину.⁷

Хемијски удеси⁸ су изненадно и неконтролисано ослобађање већих количина токсичних материја у атмосферу, водотокове и земљиште. Удес изазван опасним материјама подразумева паљење, експлозије, неконтролисано цурење и разливање опасних материја, деформације постројења, амбалаже или железничких композиција са опасним материјама које могу да доведу до експлозије, пожара, тровања, опекотина, оболевања људи и животиња и загађења животне средине. Размере опасности при удесима на хемијским постројењима и при транспорту опасних мате-

⁴ „Елементарна непогода је догађај хидрометеоролошког, геолошког и биолошког порекла, проузрокован деловањем природних сила, као што су: земљотрес, поплава, бујица, атмосферске непогоде, суша, снежни нанос и лавина, нагомилавање леда на водотоковима, одроњавање и клизање земљишта, пожар, експлозија, неконтролисано ослобађање, изливање или растурање штетних гасовитих, течних или чврстих хемијских и радиоактивних материја, саобраћајне незгоде, рушење бране на водотоку, епидемије заразних болести, заразну болест стоке, болест биљака и појава штеточина, као и сличне појаве које могу угрозити здравље и животе људи или проузроковати штету већег обима“, *Закон о заштити од елементарних и других већих непогода Републике Србије*, Службени гласник РС, Београд, 2005.

⁵ „Техничко – технолошка несрећа је догађај који је измакао контроли приликом управљања одређеним средствима за рад и приликом поступања са опасним материјама у производњи, употреби, превозу, промету, преради, складиштењу и одлагању, а чије последице угрожавају безбедност и животе људи, материјалних добара и животне средине“, *Закон о заштити од елементарних и других већих непогода Републике Србије*, Службени гласник РС, Београд, 2005. година.

⁶ *Привремено упутство за процену и прогнозу хемијске ситуације при удесима са опасним материјама и при дејству по објектима у којима се налазе опасне материје*, Управа АБХО Сектора КоВ Генералштаба ВСЦГ, Београд, 2004. година, стр. 3.

⁷ Душан Вукичевић, *Операције у миру*, Војноиздавачки завод, Београд, 2009. година, стр. 92.

⁸ Исто.

рија одређене су токсичношћу опасне материје и обимом зона простирања загађења. Оштећење резервоара са материјама у чврстом или течном стању доводи до локалног деловања на месту удеса или у ближој околини. Паре и гасови опасних материја могу се простирати и на десетине километара, што осетно повећава раз- мере опасности.

Нуклеарни удеси⁹ су оштећења (хаварије) на нуклеарним реакторима и другим објектима са нуклеарним горивом и другим радиоактивни материјама, услед чега долази до истицања радиоактивних материја (течних или гасовитих) у спољну сре- дину чиме се угрожавају животи људи, животињски и биљни свет. Последице та- квих удеса су најчешће дуготрајне, а штетно дејство на човека и животну средину је врло непредвидљиво.

Остале пратеће последице наведених појава су велики број повређених одно- сно унесређених особа, паника и расељавање становништва, појава пљачке (од појединачних до масовних и организованих), отежано или онемогућено информиса- ње становништва, отежано или онемогућено функционисање органа власти.

Имајући у виду наведене карактеристике и могуће последице, изузетно је важно превентивно деловање свих надлежних служби и организација. Ако је до непогоде или несреће ипак дошло, супротстављање њима, отклањање или умањење наста- лих последица, по сложености, обиму и снагама које се ангажују, најчешће има ка- рактер операције.

Операције подршке цивилним властима у супротста- вљању неоружаним претњама безбедности

На основу неутуђивог права Републике Србије на индивидуалну и колективну од- брану, сагласно члану 51. Повеље Уједињених нација и основним принципима међу- народног права који регулишу употребу силе као и опредељења Републике Србије исказаних кроз њену политику одбране, основних циљева и задатака политике од- бране и амбијента у коме Војска Србије може да извршава задатке, Народна скуп- штина Републике Србије, у складу с Уставом, дефинисала је мисије Војске Србије.

Мисије Војске Србије су:

- одбрана Републике Србије од оружаног угрожавања споља;
- учешће у изградњи и очувању мира у региону и свету;
- подршка цивилним властима у супротстављању претњама безбедности.

Додељене мисије Војска Србије реализује извршавањем задатака:

- 1) Одбрана Републике Србије од оружаног угрожавања споља остварује се:
 - одвраћањем од оружаног угрожавања, одбраном територије и
 - одбраном ваздушног простора.
- 2) Учешће у изградњи и очувању мира у региону и свету реализује се:
 - учешћем у међународној војној сарадњи и
 - учешћем у мултинационалним операцијама.

⁹ Исто, стр. 93.

3) Подршка цивилним властима у супротстављању претњама безбедности остварује се кроз:

- помоћ цивилним властима у супротстављању унутрашњем угрожавању безбедности, тероризму, сепаратизму и организованом криминалу и
- помоћ цивилним властима у случају природних непогода, техничко-технолошких и других несрећа.

Мисије и задаци одређују организацију, садржај припрема, употребу и обезбеђење Војске Србије и представљају основ за планирање ангажовања Војске Србије у операцијама.

Војска Србије се може употребити у миру, ванредном стању и ратном стању, у складу са законом и одлукама надлежних државних органа. Доношење одлуке о употреби Војске Србије условљено је стањем безбедности у региону и свету, степеном угрожености државе, расположивим ресурсима одбране и просторним и временским условима.¹⁰ Према начину испољавања дејства операције могу бити борбене и неборбене операције.

Неборбена операција је сложен, планиран и припремљен процес, усмерен ка будућности, у којем се ограниченим војним ресурсима на одређеном простору и за одређено време изводе неборбене активности у подршци остварења мисије. Неборбене операције су: информациона операција, операција цивилно војне-сарадње и операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности.¹¹

Операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности у случају природних непогода, индустријских и других несрећа и епидемија представља највиши и најсложенији облик неборбених активности цивилних структура и снага одбране, у којој се јединственим руковођењем и командовањем, према јединственом пројекту, на одређеном простору и у одређеном времену обједињавају и усмеравају њени садржаји ради остваривања постављеног циља.¹²

Операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности изводе се у случају природних непогода, индустријских и других несрећа и епидемија. Циљеви извођења операција су, да се, кроз сарадњу са цивилним властима обезбеди:

- очување живота становништва,
- обнављање основних јавних сервиса,
- заштита инфраструктуре,
- подршка органима локалне самоуправе и
- обликовање окружења за успех активности међународних хуманитарних организација.

Основни задаци снага Војске у операцији су:

- идентификовање неоружане претње,
- смањење утицаја претње и
- активности на отклањању последица претње.

¹⁰ Душан Вукичевић, исто, стр. 61.

¹¹ *Доктрина операција Војске Србије*, Медија Центар Одбрана, Београд, 2012. година, стр. 36.

¹² Исто, стр. 93.

Идентификовање неоружане претње подразумева њено откривање и процену деловања. Прикупљањем информација и разменом информација са цивилним структурама власти омогућава се визуализација ситуације на терену и услова оперативног окружења.

Смањење утицаја претње подразумева стварање услова за успешну реализацију планираних активности снага Војске у току пружања подршке цивилним властима за време елементарних непогода, индустријских и других несрећа. Остварује се обликујућим и подржавајућим неборбеним активностима снага Војске у свим фазама операције. То су:

- прецизирање елемената координације са цивилним структурама,
- довођење снага Војске у угрожену зону,
- заштита генерисаних снага,
- логистичка подршка генерисаних снага и
- други задаци који стварају повољне услове за постизање жељених ефеката.

Активности на отклањању последица претње представљају одлучујући задатак снага Војске у току пружања подршке цивилним властима. Остварују се одлучујућим неборбеним активностима у току извођења подршке, и обухватају:

- пружање помоћи цивилним структурама у току евакуације становништва,
- дистрибуцију помоћи,
- изолацију угрожене зоне,
- збрињавање повређених и оболелих,
- асанацију угрожене зоне,
- гашење пожара,
- транспорт,
- изградњу насипа,
- обнављање инфраструктуре и
- друге задатке који су прецизирани елементима координације између ангажованих снага Војске и цивилних структура.

Као основни предуслови за успех операција подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама намећу се непосредна сарадња и координација са државним органима који руководе свим снагама на угроженом подручју, употреба потпуно оспособљених и опремљених јединица Војске и правовремено и квалитетно планирање операција.

Употреба снага Војске Србије у операцији подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности у случају природних непогода, индустријских и других несрећа и епидемија нормативно правно је утемељена у најважнијим документима државе Србије и документима од значаја за одбрану и безбедност. Уставом Републике Србије дата је надлежност Војсци Србије да брани земљу од оружаног угрожавања земље споља и извршава друге мисије и задатке у складу са Уставом, законом и принципима међународног права који регулишу употребу силе.¹³

Планирање, припрема и извођење операције зависе, поред осталог, од узрока настанка догађаја (случајно, као последица више силе, техничке грешке или намере). У индустријским несрећама, на пример, могу се ослободити опасне материје

¹³ Устав Републике Србије, Службени гласник РС, Београд, 2006. година.

различитих хемијских својстава и токсичности, па јединице које извршавају поједине задатке у операцији морају имати специјална средства заштите. Из тих разлога, више него у другим операцијама, намеће се потреба комплексних припрема које, поред осталог, морају обухватати оспособљавање снага за учешће у оваквим операцијама и опремање савременим средствима.¹⁴

Стратегија одбране Републике Србије,¹⁵ као најзначајнији стратегијски документ у области одбране и као таква, основ за развој нормативних, доктринарних и организацијских решења система одбране, одређује систем одбране као део система националне безбедности. У оквиру мисија цивилне одбране дата је могућност ангажовања јединица Војске Србије под условима прописаним законом.

Законом о одбрани, а у вези са учешћем снага Министарства одбране и Војске Србије у реализацији задатака из мисије - подршка цивилним властима у супротстављању претњама безбедности, регулисано је да „у случају природних и других несрећа већих размера у којима су на одређеној територији угрожени живот и здравље људи и животиња и материјална добра, јединице Војске Србије на захтев органа надлежних за заштиту и спасавање људи и материјалних добара, могу се ангажовати на пружању помоћи становништву, у складу са посебним законом“.¹⁶

Такође, одређено је да „начелник Генералштаба Војске Србије, односно старешина надлежне команде Војске Србије, на основу посебног овлашћења председника Републике, а ради заштите и спасавања људи, материјалних и културних добара од елементарних непогода, техничко-технолошких несрећа и катастрофа, последица тероризма и других већих несрећа, може наредити мере спровођења приправности и употребу делова Војске Србије, ради отклањања штетних последица које могу настати невојним претњама безбедности“.¹⁷ Наведеним одредбама Закон о одбрани дозволио је и дао овлашћење за ангажовање Војске Србије у помоћи цивилним властима у спречавању последица елементарних непогода.

Закон о Војсци у члану 2. наводи да је Војска Србије организована оружана снага која брани земљу од оружаног угрожавања споља и извршава друге мисије и задатке, у складу са Уставом, законом и принципима међународног права који регулишу употребу силе. Председник Републике или министар одбране, по овлашћењу председника Републике, може одлучити да Војска Србије надлежном државном органу, односно организацији, органу аутономних покрајина и органу јединица локалне самоуправе, на њихов захтев, пружи помоћ ради заштите живота и безбедности људи и имовине, заштите животне средине или из других разлога утврђених законом.

¹⁴ „Углавном негативна искуства из великих поплава у Војводини 2005. године показала су да је за ефикасно ангажовање снага одбране у оваквим операцијама посебно битно функционисање цивилних органа власти и обучених јединица цивилне заштите, сигуран проток информација и правовремено обавештавање становништва, рад и оспособљеност кризних штабова (у чијем саставу треба да буду представници команди и јединица војске), јасно дефинисане надлежности цивилних органа и служби, опремљеност адекватним превозним, пловним и техничким средствима“, Душан Вукичевић, *Операције у миру*, Војноиздавачки завод, Београд, 2009. година стр. 94.

¹⁵ *Стратегија одбране Републике Србије*, Службени гласник РС, Београд, 2009. година, стр. 8.

¹⁶ *Закон о одбрани Републике Србије*, Службени гласник РС, Београд, 2009. година.

¹⁷ Исто.

У складу са наведеним у Правилу службе Војске Србије, у поглављу о ангажовању Војске Србије у миру, регулисано је да Министар одбране, по овлашћењу председника Републике, може одлучити да Војска Србије пружи помоћ државним органима, односно организацијама, органима аутономних покрајина и органима јединица локалне самоуправе, на њихов захтев, ради заштите живота и безбедности људи и имовине, заштите животне средине или других разлога, у складу са законом. Начелник Генералштаба Војске Србије, команданти оперативног нивоа и команданти бригада, по посебном овлашћењу председника Републике, у случају природних непогода, техничко-технолошких несрећа, пожара, експлозија, последица тероризма и других несрећа већих размера када су угрожени животи људи и њихова материјална добра на територији Републике Србије, у хитним ситуацијама могу наредити употребу делова Војске Србије ради заштите и спасавања људи и материјалних добара.

Министар одбране, по овлашћењу председника Републике, може одлучити да Војска Србије пружи помоћ државним органима, односно организацијама, органима аутономних покрајина и органима јединица локалне самоуправе, на њихов захтев, ради заштите живота и безбедности људи и имовине, заштите животне средине или других разлога, у складу са законом.

Начелник Генералштаба Војске Србије, команданти оперативног нивоа и команданти бригада, по посебном овлашћењу председника Републике, у случају природних непогода, техничко-технолошких несрећа, пожара, експлозија, последица тероризма и других несрећа већих размера када су угрожени животи људи и њихова материјална добра на територији Републике Србије, у хитним ситуацијама могу наредити употребу делова Војске Србије ради заштите и спасавања људи и материјалних добара.

Оперативно окружење и његов утицај на припрему операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности

Окружење, уопштено гледано, дефинише се као комплекс спољашњих фактора који делују на систем и одређују његов курс и облик постојања. Скуп услова у којима се употребљавају снаге у операцији на основу одлука команданта, и утичу на њен коначни исход, представљају оперативно окружење.¹⁸

Оперативно окружење садржи физичку, временску, технолошку, информациону, политичку, социјалну, економску и војну димензију.¹⁹ Из оперативног окружења делују разноврсне претње које испољавају различит утицај на припрему и извођење операција који се може класификовати у распону од пресудног, битног до занемарљивог нивоа.

Физичка димензија оперативног окружења обухвата математичко-географске, физичко-географске и друштвено-географске карактеристике геопростора²⁰ у којем се припремају и изводе операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности.

¹⁸ Доктрина операција Војске Србије, Медија Центар Одбрана, Београд, 2012. година, стр. 15.

¹⁹ Исто, стр. 16.

²⁰ Доктрина Копнене Војске, Медија Центар Одбрана, Београд, 2012. година, стр. 23.

Простор је значајан чиниоц припреме и извођења операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности и свој утицај изражава кроз: физичке и географске карактеристике, хоризонталну и вертикалну рашчлањеност рељефа, педолошки и геолошки састав тла, вегетацију, хидрографске карактеристике река, канала и језера и обалне инфраструктуре, број и величину насељених места, размештај и положај важних природних и вештачких објеката, степен развијености елемената инфраструктуре као што су комуникације, аеродроми, објекти водопривреде, железнице, привредни и здравствени капацитети и друго.

Време, у контексту физичке димензије, утиче на оперативно окружење двоструко: као астрономско време (доба године, дана и ноћи) и као климатска појава (време у метеоролошком смислу).

Метеоролошке појаве као значајан чиниоц припреме и извођења операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности директно утичу на маневар јединица, употребу и одржавање појединих система, оружја и уређаја, а посебно на ефикасност и ефективност војника у борби. Такође, метеоролошка ситуација у зони (облачност, падавине, температура, магла, ветар, киша, снег) знатно утиче на садржај и начин припремања и извођења операције.

Поред наведених чиниоца важан елемент физичке димензије оперативног окружења представља и људски потенцијал. Људи су носиоци рада уз употребу одређених средстава. Функционисање снага, као организацијског система, заснива се на деловању људи борбеним средствима, техником и опремом, одређеним поступком у датој средини. Током функционисања система стање властитих снага се испољава преко релевантних својстава људства и њиховог деловања у одређеним условима према добијеном задатку и заједничком циљу.

Са аспекта војне делатности физичка димензија као значајан чиниоц оперативног окружења кроз просторну и временску компоненту испољава директан, значајан и пре свега пресудан утицај на припрему и извођење операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности.

Временска димензија оперативног окружења поред опредељујућег утицаја на припрему и извођење операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности у контексту трајања, подразумева и друге околности које испољавају утицај у оперативном окружењу: друштвено-историјски тренутак, трајање одређених процеса, брзина дешавања промена у одређеном периоду.

Временска димензија представља време трајања операције (часови и дани, доба дана и ноћи) и њених појединих фаза и у интеракцији са осталим димензијама оперативног окружења опредељује припрему и извођење операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности у ограниченом и тачно одређеном трајању.²¹ Често се посматра и као хидролошки и метеоролошки услови у зони операције.

Временска димензија, разматрана са аспекта трајања, утиче на припрему и извођење операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности, а огледа се у следећем: неоружане претње безбедности

²¹ Доктрина Копнене Војске, Медија Центар Одбрана, Београд, 2012. година, стр. 24.

трају непрекидно и у савременим условима испољавају се изненада, време за одговор на неоружане претње безбедности увек је недовољно и кратко, сложеност оперативног окружења условљава обраду велике количине информација за релативно кратко време, значај и актуелност информације је у директној вези са њеним временским трајањем.

Временска димензија као значајан чиниоц оперативног окружења, посматрана са аспекта трајања, испољава битан утицај на припрему и извођење операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности. У интеракцији са осталим димензијама оперативног окружења, утицај временске димензије добија на значају јер одређује брзину извођења операција, која представља извршавање задатака и активности и остваривање циљева у јединици времена.

Технолошка димензија представља значајан чиниоц оперативног окружења који испољава посебан утицај на припрему и извођење операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности. Технолошка димензија се у оперативном окружењу може разматрати у материјалном смислу или нематеријалном смислу. Основни чинилац технолошке димензије оперативног окружења јесте развој ратне технике кроз производњу нових и модификацију средстава наоружања и војне опреме, ради унапређења њихове ватрене, маневарске и заштитне моћи.²²

Развој савремених софистицираних система борбене и информационе технике, аутоматизација доношења одлука у реалном времену, брзе и сложене промене ситуације у оперативном окружењу, у интеракцији са осталим димензијама повећава значај технолошке димензије оперативног окружења на припрему и извођење операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности.

Информациона димензија као чиниоц оперативног окружења огледа се у утицају нивоа развијености телекомуникационих и аутоматских информационих система на могућност визуелизације ситуације у припреми и извођењу операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности.²³

Информациона димензија оперативног окружења подразумева постојање командно-информационих система, развијен комуникациони систем, брз пренос података и информација у реалном времену, потпуну заштиту информација и процесе којима се прикупљају, обрађују, размењују, користе и штите информације.²⁴

Суштина деловања информационе димензије односи се на два елемента. Први, да се омогући визуелизација ситуације чиме се замењује стереотип топографских карата и процена непријатеља. Други аспект информационе димензије јесте способност да се обради већа количина информација у јединици времена.²⁵

²² Исто, стр. 22.

²³ Исто.

²⁴ Мића Миладиновић, Бранко Шипка, *Утицај информационе димензије и информације на цену коштања операција*, Војно дело, Београд, 2014. година, стр. 142.

²⁵ Раде В. Славковић, Дејан В. Кршљанин, *Утицај оперативног окружења на сајбер претње*, Војно дело, Београд, 2015. година, стр. 352.

Рационалним искоришћењем информационе димензије оперативног окружења омогућава се умрежавање снага, заједничко коришћење информација и јединствено разумевање и познавање ситуације, одрживост и могућност адаптације снага и акција у променљивом оперативном окружењу, повећање ефикасности командовања и скраћивање потребног времена за доношење одлука, повећање укупне ефикасности у припреми и извођењу операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности.

Политичка димензија оперативног окружења, одређена је политичким циљевима, обавезама и ограничењима, која одражавају одређене интересе²⁶, које треба остварити у припреми и извођењу операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности. Утицај политичке димензије на операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности директно је остварен, препознатим значајем претње по националну безбедност и одбрану Републике Србије.

Премисе о општем утицају политичке димензије на оперативно окружење садржане су у ставовима да политичка димензија има пресудан утицај када се доносе законска, програмска и општа акта којима се регулише правни и програмски оквир функционисања друштвене заједнице, руковођење системом одбране, а тиме, посредно, и извођење операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности.

У интеракцији са осталим димензијама оперативног окружења, нарочито са економском, војном и информационом, појачава се утицај политичке димензије у окружењу, а операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности представљају врло ефикасно и релативно јефтино средство за остваривање политичких циљева.

Социјална димензија оперативног окружења огледа се у јавном мњењу и његовом односу према операцији, поштовању међународног хуманитарног права, обезбеђењу подршке за остварење операције, управљање цивилно војном сарадњом, схватањима група, покрета и организација грађана који заједно представљају чиниоце цивилног окружења у операцији подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности.

Социјална димензија може да обухвата и: становништво и демографске карактеристике амбијента, бројну и просторну величину популације, националну и верску структуру, друштвене, културне и традиционалне вредности, религијску заступљеност и сујеверје, медијски утицај и пропаганду²⁷

У интеракцији са политичком и економском, уз примену технологије и медија за масовну и глобалну комуникацију, социјална димензија појачава политичке ефекте и оправдава различите, економске и све друге интересе страна у припреми и извођењу операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности. Медији и правилно управљање информацијама имају значајни утицај на обликовање савременог оперативног окружења.

²⁶ Доктрина Копнене Војске, стр. 21.

²⁷ Раде В. Славковић, Дејан В. Кршљанин, *Утицај оперативног окружења на сајбер претње*, Војно дело, Београд, 2015. година, стр. 350.

Економска димензија као чиниоц оперативног окружења одређена је тренутно расположивим ресурсима зоне операције и зоне интересовања и одобреним степеном њихове експлоатације²⁸ у припреми и извођењу операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности.

Економска димензија и њен повољан утицај ствара у оперативном окружењу предуслове за успостављање технолошких и информационих претпоставки за остварење циљева у припреми и извођењу операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности.

Војна димензија обухвата укупне способности јединице, пријатељских, непријатељских и неутралних оружаних снага.²⁹

Узимајући у обзир разматрања војне димензије, особине и утицаје интеракције са другим димензијама оперативног окружења, значај информација за војну делатност, као и чињенице у вези са испољавањем неоружаних претњи безбедности (могуће природне, елементарне непогоде и акцидентне ситуације на индустријским постројењима и складиштима опасних материја) долазимо до закључка да је војна димензија сублимат или непосредни исказ политичке, економске, технолошке и информационе димензије и, као таква, директно је од њих зависна.

Имајући у виду значај војне делатности и достигнути степен технолошког развоја, може се закључити да војна димензија оперативног окружења испољава пресудан утицај на припрему и извођење операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности.

Ангажовање снага Војске Србије у припреми операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности

У уводном делу овог рада наведено је да сви грађани имају право на заштиту од несрећа и катастрофа проузрокованих елементарним непогодама, али да такође свако учествује у заштити и спасавању. Дакле, субјекти система заштите и спасавања³⁰ („сви“ и „свако“) су: органи државне управе, аутономне покрајине и јединица локалне самоуправе, привредна друштва, друга правна лица и предузетници, грађани, групе грађана, удружења, професионалне и друге организације.

Припадници Војске Србије, који поседују потребне квалификације и стручност, могу бити чланови Републичког штаба за ванредне ситуације услед елементарних непогода, а поставља их и разрешава Влада Републике Србије.³¹

У случају проглашења ванредне ситуације на територији Републике Србије или на једном њеном делу, услед елементарних непогода, делови Војске Србије могу бити стављени у приправност или могу бити употребљени у складу са нормативно

²⁸ Доктрина Копнене Војске, Медија Центар Одбрана, Београд, 2012. година, стр. 22.

²⁹ Исто, стр. 24.

³⁰ Закон о ванредним ситуацијама, Службени гласник РС, Београд, 2012. година.

³¹ Закон о ванредним ситуацијама, Службени гласник РС, Београд, 2012. година.

правном регулативом и на начин описан у претходном поглављу. Како се подршка цивилним властима у елиминисању последица елементарних непогода разврстава у неборбене операције, Војска Србије није носилац извођења операције, већ подршка другим снагама система одбране.

Координацију и руковођење заштитом и спасавањем у ванредним ситуацијама³² услед елементарних непогода, као усмеравање појединаца, делова система и система заштите и спасавања према остваривању постављених циљева, обављају:

- за територију Републике Србије – Републички штаб за ванредне ситуације, који образује Влада Републике Србије,
- за територију аутономне покрајине – покрајински штаб, који образује извршни орган аутономне покрајине,
- за територију управног округа – окружни штаб за ванредне ситуације, који образује Републички штаб за ванредне ситуације,
- за територију града Београда – градски штаб за ванредне ситуације, који образује скупштина града Београда и
- за територију општине – општински штаб за ванредне ситуације, који образује скупштина општине.

Штаб чине командант, начелник и чланови штаба, а у градском и општинском штабу и заменик команданта штаба. Штаб за ванредне ситуације образује, по потреби, постојеће стручно-оперативне тимове за специфичне задатке заштите и спасавања.

Војска Србије не развија посебне снаге намењене за пружање подршке цивилним властима у случају елементарних непогода, већ ангажује постојеће које, сходно својој основној намени, могу успешно извршавати те задатке. Људство се ангажује у привременим саставима одговарајуће структуре и бројног стања. Снаге се условно деле на снаге за командовање (руковођење, управљање, координацију), снаге за извођење, снаге за обезбеђење и снаге за подршку.³³

Снаге за командовање и руковођење у операцији подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности представљају део јединственог система командовања и руковођења са задатком да перманентно прикупљају, обрађују и размењују релевантне, тачне и правовремене информације са свим снагама у операцији. Познавање ситуације је предуслов за брзо доношење добрих одлука, као и за њихово ефикасно спровођење. Руковођење и командовање ангажованих снага остварује се у веома специфичним околностима обзиром на њихову различитост (по структурама из којих долазе, организацији, намени и могућностима). У оваквој операцији посебно место заузима цивилно – војна сарадња.³⁴

Снаге за извођење у операцији подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности чине снаге и јединице на територији (јединице војске, полиције, територијалне јединице, ватрогасне јединице, јединице цивилне заштите, санитарске екипе и екипе Црвеног крста), представници хуманитарних организација и медија, остали надлежни органи и службе (комуналне, грађевинске, саобраћајне и друге).³⁵

³² Исто.

³³ Душан Вукичевић, *Операције у миру*, Војноиздавачки завод, Београд, 2009. година, стр. 95.

³⁴ Исто, стр. 95.

³⁵ Душан Вукичевић, исто, стр. 96.

Снаге, надлежне службе и организације се тежишно ангажују у акцијама дотура хуманитарне помоћи, гашења пожара, израде брана, насипа и канала, тријажа повређених и оболелих, евакуације и збрињавања становништва и слично (зависно од карактера догађаја, величине и карактеристика простора, насталих ии могућих последица).

Од посебне важности су акције заштите и спасавања животиња и намирница животињског порекла, заштите биља и биљних производа, снабдевања становништва, асанације терена, дислокације одређених привредних капацитета, опасних материја и слично. У складу са специфичностима рада на свом формацијском месту и оспособљености, снаге Војске Србије се могу приоритетно ангажовати на задацима трагања и спасавања, локализацији и гашењу разних врста пожара, пречишћавању воде, асанацији терена и слично, али такође и на дотуру хране и воде, обезбеђењу превозења и смештаја, разним физичким пословима.

Ангажоване војне снаге у операцији подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности могу бити привремени састави оба вида војске, а који ће бити доминантан зависиће од врсте и степена угрожености и конкретних услова. Зависно од развоја ситуације, јединице војске могу изводити инжињеријска, ваздухопловна, бродска, војнополицијска и друга дејства. Наведена дејства немају борбени карактер у класичном смислу, већ по облику и садржају у функцији пружања помоћи, заштите и спасавања живота људи, материјалних добара и животне средине.

Инжињеријским дејствима извршавају се задаци утврђивања, израде препрека, израде и одржавања комуникација, израде и утврђивања насипа и канала, уређења скелских и мосних места прелазака и слично.

Носиоци ваздухопловних дејстава су хеликоптерске јединице. Ваздухопловним дејствима извршавају се задаци ваздушног транспорта и евакуације, извиђања из ваздушног простора, гашења пожара, контроле саобраћајне ситуације и друго.

У бродским дејствима ангажују се јединице и средства речних снага на задацима речног транспорта, спасавања и евакуације на води, извиђање обале и приобаља, контроле речног и саобраћаја на унутрашњим пловним путевима.³⁶

Носиоци војнополицијских дејстава су јединице војне полиције, по потреби и делови специјалних јединица. Војнополицијским дејствима извршавају се задаци изолације и обезбеђења угроженог подручја, контроле кретања људи и средстава, спречавање криминалне делатности, заштите важнијих објеката и друго.

Ова и друга дејства се планирају, припремају и изводе у садејству и сарадњи са осталим снагама одбране, полицијом и специјалним снагама, локалним властима и другим надлежним службама, организацијама и органима ангажованим на угроженом подручју.

Снаге за обезбеђење морају бити оспособљене и опремљене за обављање бројних садржаја обезбеђења. Обезбеђење дејстава у овој операцији битно се разликују по начину испољавања и садржајима у односу на друге операције, а у зависности од бројности и карактеру снага као и потреба цивилног становништва.³⁷

³⁶ Слободан Савић, *Савремене војне операције*, Сектор за школство, обуку, научну и издавачку делатност, Генералштабна школа Војске Југославије, Београд, 2000. година, стр. 86.

³⁷ Душан Вукичевић, исто.

Највећи утицај на припрему и извођење операције имају обавештајно, безбедносно, противнуклеарно, противхемијско, противбиолошко, телекомуникационо и информатичко, хидрометролошко, хидронавигацијско, правно и финансијско обезбеђење.

Овим врстама обезбеђења се постиже, поред осталог, праћење ситуације на угроженом подручју и на прилазима простору, атомско – биолошко и хемијско извиђање и деконтаминација, праћење водостаја и брзине водених токова, епидемиолошка и хигијенска заштита и збрињавање, успостављање и одржавање везе, информисање и обавештавање уже и шире јавности и друго.

Снаге за подршку у операцији подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности тежишно се ангажују на задацима логистичке подршке. Њихова припрема и функционисање су нарочито сложени због разноврсности снага које се ангажују у операцији, повећаних потреба локалног становништва, као и немогућности предвиђања развоја догађаја и њихових последица.

Реализује се тежишно, кроз здравствену, техничку, интендантску, саобраћајну, грађевинску, а према потреби и кроз друге врсте подршке. Здравствена подршка огледа се у медицинском збрињавању настрадалих особа и ветеринарском збрињавању стоке. Техничка подршка реализује се кроз техничко збрињавање материјалних средстава, снабдевање резервним деловима и енергијом. Интендантска подршка огледа се у снабдевању производима хране, одећом, обућом, обезбеђењу исхране, воде и смештаја. Саобраћајна подршка реализује се обезбеђењем транспортних средстава, превозењу људства и материјалних добара. Грађевинска подршка огледа се у рашчишћавању терена и поправке оштећене инфраструктуре.

Привремени састави Војске Србије се формирају за реализацију конкретне мисије и могу бити тактичког и оперативног нивоа.³⁸ Усклађеност и димензионисање снага у складу са мисијом и задацима је основни услов за ефективну, ефикасну и економичну употребу снага Војске Србије. Значај снага које се ангажују поред квантитативног, има велики утицај и у квалитативном смислу. Оне су по својој величини, организацији, задацима и опреми коју користе, различите у мери различитости елементарних непогода у којима учествују.

Такође, не врши се ешелонирање покретних ствари које ће се користити само у току ангажовања подршке цивилним властима током елементарних непогода, већ се ангажују потребне ствари које припадају јединицама по материјалној формацији, нормативима и критеријумима припадања, а која су неопходна у спасавању људи и имовине.

Карактеристично је да се током извођења ове неборбене операције не користе средства која су симбол оружаных снага, односно наоружање, муниција и МЕС. Са друге стране, у појединим случајевима, у зависности од карактера елементарне непогоде, снаге Војске Србије употребљавају војну опрему која је карактеристична искључиво за војне снаге, као што су тенкови за извлачење, транспортни хеликоптери, амфибије, цистерне за деконтаминацију и слично, а која углавном не поседују остали субјекти заштите и спасавања.

³⁸ Доктрина Војске Србије, Медија Центар Одбрана, Београд, 2010. година, стр. 38.

Када у заштити и спасавању услед елементарних непогода учествују јединице Војске Србије, њима командују њихове надлежне старешине, у складу са одлукама Штаба за ванредне ситуације, који руководи и координира заштитом и спасавањем. Обзиром да су снаге Војске Србије димензионисане у складу с додељеном мисијом и задатком, у тим условима, систем командовања и руковођења мора бити прилагодљив и способан да у динамичном окружењу мења своју структуру и да се прилагођава конкретним задацима.

Због различитости снага (субјеката) које се ангажују у неборбеној операцији, садејство и сарадња, како војних и цивилних органа, тако и унутар привремених састава Војске Србије, имају кључну улогу и усмерени су ка остварењу синергије између различитих учесника на територији ангажовања.

Закључак

Успех операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности у целини опредељује анализа комплексног утицаја наведених димензија оперативног окружења, при чему се у припреми и извођењу операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности непрекидно трага за оним димензијама које увећавају ефекте сопствене моћи, умањују слабости, афирмишу могућности и умањују претње или их потпуно елиминишу.

Из таквог окружења делују бројне претње које утичу на систем безбедности и на одбрамбене активности, а тиме и на ток операција. Неоружане претње безбедности делују непрекидно, у миру, ванредном и ратном стању. Посредно и непосредно утичу на све сфере оперативног окружења.

Применом историјско-компаративне, статистичке и методе анализе садржаја може се закључити да пресудан утицај на испољавање неоружане претње безбедности имају физичка, временска, информациона и војна димензија оперативног окружења. Битан утицај испољавају и политичка, економска и технолошка димензија оперативног окружења, док социјална димензија савременог оперативног окружења има занемарљив утицај на припрему и извођење операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности.

Снаге Војске Србије су значајан субјект заштите и спасавања људи и добара од последица елементарних непогода, у систему Републике Србије. Иако те снаге нису стално задејствоване, нити им је мисија подршке цивилним властима примарна делатност, оне су постале незаобилазан елемент у ангажовањима због своје ефикасности, посвећености и дисциплине, као и брзине одзива.

Иако ангажовање у подршци цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности има предзнак операције, Војска Србије није носилац извођења операције, већ подршка другим снагама система одбране. Њено ангажовање би требало да буде опција када се исцрпе све друге могућности, мада досадашња искуства говоре о њеној употреби чак и без претходног ангажовања других снага и средстава система заштите и спасавања, чија је то законска обавеза.

Изазови, ризици и претње су данас по свом садржају динамични и све више усмерени на разарање невојних циљева и наношење губитака и патњи цивилном становништву.

Кроз свеобухватни и кооперативни приступ Републике Србије према безбедности и одбрани земље, као нужност се намеће да је Војска Србије способна да, у оквиру одговора на своје мисије и задатке, пружи помоћ цивилним властима. Употребом војних ресурса остварује се значајан утицај на спречавање и ублажавање последица супротстављања неоружаним претњама безбедности, као и на њихов даљи развој.

Литература

- [1] Вукичевић Душан, *Операције у миру*, Војноиздавачки завод, Београд, 2009.
- [2] Миладиновић Мића, Шипка Бранко, *Утицај информационе димензије и информације на цену коштања операција*, Војно дело, Београд, 2014.
- [3] Савић Слободан, *Савремене војне операције*, Сектор за школство, обуку, научну и издавачку делатност, Генералштабна школа Војске Југославије, Београд, 2000.
- [4] Славковић В. Раде, Кршљанин В. Дејан, *Утицај оперативног окружења на сајбер претње*, Војно дело, Београд, 2015.
- [5] *Устав Републике Србије*, Службени гласник РС, Београд, 2006.
- [6] *Закон о одбрани Републике Србије*, Службени гласник РС, Београд, 2009.
- [7] *Закон о ванредним ситуацијама*, Службени гласник РС, Београд, 2012.
- [8] *Закон о заштити од елементарних и других већих непогода Републике Србије*, Службени гласник РС, Београд, 2005.
- [9] *Закон о потврђивању Конвенције о забрани развоја, производње, складиштења и употребе хемијског оружја и о његовом уништавању*, Савезна Република Југославија, Београд, 2000.
- [10] *Стратегија националне безбедности Републике Србије*, Службени гласник РС, Београд, 2009.
- [11] *Стратегија одбране Републике Србије*, Службени гласник РС, Београд, 2009.
- [12] *Доктрина Војске Србије*, Медија Центар Одбрана, Београд, 2010.
- [13] *Доктрина операција Војске Србије*, Медија Центар Одбрана, Београд, 2012.
- [14] *Доктрина операција Војске Србије*, Медија Центар Одбрана, Београд, 2012.
- [15] *Правило службе Војске Србије*, ГШ ВС, ВК ПРС, Београд, 2015.
- [16] *Привремено упутство за процену и прогнозу хемијске ситуације при удесима са опасним материјама и при дејству по објектима у којима се налазе опасне материје*, Управа АБХО Сектора КоВ Генералштаба ВСЦГ, Београд, 2004.